

بایسته‌های دیپلماسی مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

محمدعلی صادق‌زاده^۱

محمد ستوده^{۲*}

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر، شناخت بایسته‌های دیپلماسی مقاومت از دیدگاه مقام معظم رهبری است. الزاماتی که نه تنها تبیین‌کننده ماهیت دیپلماسی مقاومت، بلکه مؤثر در افزایش کارآمدی آن می‌باشد. در این سطح دیپلماسی مقاومت ناظر به سطح نظری و رفتاری است که در مواجهه با طرف‌های دیگر ظهور می‌یابد. **روش‌شناسی پژوهش:** در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تبیینی و با بهره‌گیری از ادبیات دیپلماسی مقاومت، دیدگاه مقام معظم رهبری در مورد بایسته‌های دیپلماسی مقاومت مورد مطالعه قرار گرفت. بدین منظور بیانات رهبری انقلاب و مستندات قرآنی آن که ناظر بر وجوه الزامات دیپلماسی مقاومت است بیان گردید. **یافته‌ها:** یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که بایسته‌های دیپلماسی مقاومت را می‌توان در چهار سطح بیان نمود. در سطح بنیادین و بینشی ناظر به باور به حاکمیت و نصرت الهی، جهت‌گیری اسلامی و دیپلماسی انقلابی است. در سطح کارگزاری و رفتاری شامل پیدایش دولت مقاومت و دیپلماسی آن بر اساس عزتمندی می‌باشد. سطح راهبردی در برگیرنده راهبردهای میدان-دیپلماسی، نرمش قهرمانانه، بازدارندگی مؤثر و تصویرسازی صریح و قاطع است. در سطح کارآمدی و اثربخشی می‌توان تحقق جبهه متحد اسلامی و دستیابی به ذهنیت و گفت‌وگو مشترک را بیان داشت.

نتیجه‌گیری: یکی از محورهای مهم اندیشه سیاسی رهبر معظم انقلاب، معطوف به مقاومت، مبانی، اهداف و راهبردهای آن بر اساس فرامین قرآن و سیره معصومین(ع) است، همچنین مقاومت در راه تحقق بخشیدن به اهداف الهی یکی از راهبردهای اصلی اندیشه انقلاب اسلامی است. دیپلماسی مقاومت نیز نه تنها ریشه در عدالت خواهی و مبارزه با زیاده‌خواهی دارد، بلکه دارای مبنایی قرآنی است. در اندیشه رهبر معظم انقلاب، الزامات دیپلماسی مقاومت مبتنی بر توحید و ارزش‌های الهی است که به عنوان دال مرکزی، سایر دال‌ها در پیوند با آن معنا می‌یابد و کنش کارگزاران در سطح بینشی، رفتاری و راهبردی را شکل می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: مقام معظم رهبری، دیپلماسی مقاومت، حاکمیت و نصرت الهی، نرمش قهرمانانه، جبهه متحد اسلامی.

Email: tm.sadeghzadeh@yahoo.com

Email: msotode@yahoo.com

۱- دکتری علوم سیاسی، مدرس دانشگاه تهران.

۲- دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه باقرالعلوم(ع) قم

(نویسنده مسئول).

مقدمه

گفتمان مقاومت از مباحثی است که رهبر معظم انقلاب بر اساس آیات قرآن کریم همواره بر توجه و کاربست آن در میان امت اسلامی و کشورهای مسلمان تأکید نموده است. انقلاب اسلامی ایران با محوریت اسلام سیاسی مهم‌ترین جریان و جنبش اسلام‌گرایی در قرن بیستم محسوب می‌شود که در آن بر هویت و ارزش‌های اسلام اصیل، بیداری اسلامی، نفی استبداد داخلی و استعمار خارجی در چهارچوب ایده مقاومت در حوزه نظری و اجرایی تأکید شده است. در این میان شناخت الگوی مقاومت با تأکید بر دیدگاه رهبر معظم انقلاب، نقش مؤثری در تبیین بایسته‌های دیپلماسی مقاومت و تقویت راهبردهای دفاعی و هم‌گرایی کشورهای اسلامی در برابر تهدیدات مشترک با رویکرد فراملی و منطقه‌ای دارد. در اندیشه معظم‌له، نظریه‌ی مقاومت، یک نظریه‌ی اصیل و واقع‌بینانه است؛ که به‌صورت توأمان در مقام نظر و عمل باید ترویج و تبیین گردد. بر این اساس گفتمان مقاومت به‌عنوان یکی از عناصر نظام گفتمانی انقلاب اسلامی ریشه در اندیشه امام خمینی(ره)، مقام معظم رهبری و قانون اساسی کشور دارد. به استناد آیه شریفه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء، ۱۴۱)؛ اصل ۱۵۲ قانون اساسی مبنی قاعده «نفی سبیل» در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است که در آن بر نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب تأکید شده است. در این مقاله تلاش می‌شود با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و با استناد بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری به بررسی بایسته‌های دیپلماسی مقاومت پرداخته شود. الزاماتی که کاربست آن برای کارگزاران دیپلماسی مقاومت نقش بنیادی دارد و اثربخشی مقاومت در گروه توجه همه جانبه به ابعاد و سطوح بایسته‌های دیپلماسی مقاومت می‌باشد.

پیشینه پژوهش

در زمینه الگوی مقاومت و دیپلماسی مقاومت، منابعی وجود دارد که می‌تواند به انجام تحقیق حاضر کمک نماید؛ اما اثر مستقلى در موضوع مقاله یافت نشد. برخی از منابع به‌صورت زیر می‌باشد:

افتخاری (۲۰۲۱)، در کتاب «مقاومت در اسلام؛ نظریه و الگو»، در پی تبیین ابعاد معنایی و عملیاتی مقاومت می‌باشد تا از این طریق به تولید نظریه مقاومت با رویکرد اسلامی بپردازد. برای این منظور سازمان معنایی مقاومت و سازمان اجرایی مقاومت موضوع پرسش اصلی قرار گرفته است. بنابراین مبانی، ارکان، عناصر، شبکه ارتباطی و نحوه ساخت‌بندی مقاومت در گفتمان اسلامی مورد توجه قرار گرفته است.

قادری‌کنگاورى (۲۰۱۹)، در کتاب «مقاومت و دیپلماسی نهضتی؛ تحولات، فرصت‌ها و چالش‌ها»، به مقاومت به‌عنوان جوهره اصلی یک نظام انقلابی، نقطه تلاقی مصالح اسلامی و منافع ملی دانسته که از طریق دیپلماسی نهضتی به مبارزه با استکبار جهانی و مقابله با اسلام‌هراسی برمی‌خیزد. لک‌زایی (۲۰۲۰)، در مقاله «گفتمان مقاومت در عرصه بین‌الملل در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر بیانیه گام دوم»،

مقاومت را به‌عنوان یک راه حل انسانی و اسلامی، اصلی‌ترین گزینه قدرت ملت‌ها و دولت‌های آزاده جهان در تقابل با استکبار جهانی مطرح می‌کند. بنابراین تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی باید مبتنی بر الگوی مقاومت باشد، مقاومتی که ایران اسلامی به رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای الگوی بارز آن است. دهشیری و حسینی فهرستی (۲۰۱۹)، در مقاله «جایگاه گروه‌های فلسطینی در دیپلماسی مقاومت جمهوری اسلامی ایران» به رویکرد جمهوری اسلامی ایران بر وجوه هم‌گرایانه برای مقابله با رژیم صهیونیستی به‌عنوان دشمن مشترک جهان اسلام از طریق الهام‌بخشی جنبش‌های اسلام‌گرا و پشتیبانی از گروه‌های هم‌راستا در غرب آسیا اشاره می‌نماید. وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌هایی که در این زمینه به نگارش درآمده است، تبیین بایسته‌های دیپلماسی مقاومت و نقش‌آفرینی آن در دو حوزه قدرت نرم و سخت با محوریت قرآن کریم در نظام اندیشه‌ای رهبر معظم انقلاب می‌باشد.

چارچوب مفهومی: ادبیات نظری دیپلماسی مقاومت

مقاومت^۱: مقاومت از حیث لغوی بر محور «ایستادگی» قرار دارد که در قالب واژگانی چون استقامت، تحمل، تعارض، رد نمودن، دفاع و یا محفوظ داشتن بیان شده است. اما معنای اصطلاحی مقاومت بر مفهوم محوری «انصراف» قرار دارد. بدین معنا که مقاومت به سیاست یا مجموعه‌ای از سیاست‌ها اطلاق می‌شود که در پی انصراف بازیگر مقابل از ادامه تهاجم و یا استمرار آن است. بر همین اساس، معنای اصطلاحی مقاومت دارای دو بعد سلبی و ایجابی است (افتخاری، ۲۰۲۱: ۹۶).

مقاومت اسلامی: مرکب واژه «مقاومت اسلامی» در ادبیات عرفی رایج در سه معنای اعم، عام و خاص استعمال دارد. در معنای اعم به مقاومت امت اسلامی در پرتو دولت‌ها، سازمان‌ها، نهادها، گروه‌ها و افراد بر اساس اسلام، در برابر نظام سلطه گفته می‌شود. در معنای عام برای اشاره به ائتلاف منطقه‌ای نانوشته میان قدرت‌های عمدتاً شیعه با محوریت مبارزه با سلطه غرب در منطقه غرب آسیا است و در معنای خاص، به گروه‌هایی اطلاق می‌شود که در منطقه، مقابل زیاده‌خواهی‌های صهیونیست‌ها و عمال آن‌ها مقاومت می‌کنند (درگاهی، ۲۰۲۳: ۳۲).

دیپلماسی: از منظر سیاست جهانی، دیپلماسی به معنای فرایند ارتباط بین بازیگران بین‌المللی است که قصد دارند از طریق مذاکره، تعارض را بدون جنگ حل و فصل نمایند. در چشم‌انداز خرد، دیپلماسی را می‌توان ابزاری سیاسی تلقی کرد که بازیگران بین‌الملل از آن برای اجرای سیاست خارجی استفاده می‌کنند تا بتوانند به اهداف سیاسی خود برسند. روند تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشورها و پیشرفت علم و ظهور و توسعه تکنولوژی در عرصه‌های مختلف طیفی از گفتمان‌ها را در قالب دیپلماسی ایجاد و نقش‌آفرین کرده است که هریک فراخور موقعیت کشورها در زمان‌های مختلف از برجستگی خاصی برخوردار شده و می‌شود (دهقانی فیروزآبادی و همکاران، ۲۰۱۵: ۶-۷).

دیپلماسی مقاومت: دیپلماسی مقاومت بر پایه اصل نفی سبیل در تقابل با استیلا و سلطه نرم و سخت دشمن قرار می‌گیرد و با کنشگری فعال و قدرت هوشمند و ترکیب هدفمند از طریق دیپلماسی در چهارچوب دکنترین دفاعی، فرهنگ جهادی و امنیت فراملی، هسته‌های سازمان‌یافته بیداری اسلامی، وحدت امت اسلامی، استقامت امت اسلامی، استکبارستیزی و ضدیت با رژیم صهیونیستی و نظام سلطه را شکل می‌دهد و آن را در میان امت اسلامی و افکار عمومی نهادینه می‌کند (صادق‌زاده، ۲۰۲۳: ۱۵۶). چنانچه رهبر معظم انقلاب در پیامی به مناسبت فرارسیدن ایام حج فرمودند «همه‌ی سخن جمهوری اسلامی ایران که دنیای استکبار را نگران و خشمگین کرده است، دعوت به این مقاومت است: مقاومت در برابر دخالت و شرارت آمریکا و دیگر قدرت‌های متجاوز و به‌دست گرفتن سر رشته‌ی آینده‌ی دنیای اسلام با تکیه بر معارف اسلامی. طبیعتاً آمریکا و همراهانش در برابر عنوان «مقاومت» دچار حساسیتند و به انواع دشمنی با «جبهه‌ی مقاومت اسلامی» کمر بسته‌اند»^۱.

با توجه به مطالب فوق در دیپلماسی مقاومت می‌توان از عاملان یا کارگزارانی یاد نمود که بر مبنای باورها و اعتقادات خود با اتخاذ راهبردهای مشخصی در پی دستیابی به اهداف خود همراه با اثربخشی هستند. وجه ممیزه کنشگری کارگزاران دیپلماسی مقاومت که آنها را از دیپلماسی رایج متمایز می‌سازد در مبانی بینشی، گرایش‌ها و کنش‌های رفتاری آنها است که جبهه مستحکم از خودباروی و اعتماد به نفس را در برابر اردوگاه استکباری فراهم می‌سازد. براین اساس بایسته‌های دیپلماسی مقاومت در اندیشه مقام معظم رهبری را می‌توان در ابعاد چهارگانه: ۱. بنیادین و بینشی، ۲. کارگزاری و رفتاری، ۳. راهبردی و عملیاتی، ۴. کارآمدی و اثربخشی مطالعه نمود.

جدول ۱: بایسته‌ها و مؤلفه‌های دیپلماسی مقاومت در اندیشه مقام معظم رهبری

مؤلفه‌ها	بایسته‌ها
باور به حاکمیت و نصرت الهی، جهت‌گیری اسلامی و دیپلماسی انقلابی	بنیادی و بینشی
پیدایش دولت مقاومت، دیپلماسی دولت مقاومت، عزتمندی و شجاعت در رفتار دیپلماسی مقاومت	کارگزاری و رفتاری
راهبرد میدان - دیپلماسی، نرمش قهرمانانه، بازدارندگی مؤثر، تصویرسازی صریح و قاطع	راهبردی و عملیاتی
محقق شدن جبهه متحد اسلامی، دستیابی به ذهنیت و گفت‌وگو مشترک	کارآمدی و اثربخشی

الزامات در سطح بنیادی و بینشی

ماهیت هرمقاومتی نشأت گرفته از مبانی فکری و بینشی عاملان آن است که امکان تاب‌آوری را در برابر تهدیدها و فشارهای فراگیر دشمن فراهم می‌سازد. در مقاومت اسلامی مهم‌ترین مؤلفه بنیادین پایداری و

۱. پیام به مناسبت فرارسیدن ایام حج، ۱۴۰۰/۰۴/۲۸.

استقامت در مواجهه با شرایط سخت و تهاجمات دشمن، ایمان و اتکاء به خداوند و امدادهای الهی است که ریشه در بینش توحیدی دارد.

۱. باور به حاکمیت و نصرت الهی

ماهیت مقاومت اسلامی منبعث از بینش توحیدی و آموزه‌های وحیانی است که پیامبر اکرم(ص) در طول رسالت و تبلیغ دین اسلام براساس آن عمل نمودند و در سیره ائمه اطهار(ع) نیز ادامه یافت. استمرار بر دعوت، مبارزه با جاهلیت، مقاومت و ایستادگی در برابر تحریم‌های اقتصادی، تحمل هجرت، ایمان به نصرت و هدایت الهی و تشکیل حکومت از مهم‌ترین کارویژه‌های مقاومت در سیره نبوی بود. رهبر معظم انقلاب در تفسیر آیه شریفه: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ» (هود، ۱۱۲). (پس همان‌گونه که فرمان یافته‌ای ایستادگی کن؛ و نیز آنان که همراهت به سوی خدا روی آورده‌اند، ایستادگی کنند)؛ می‌فرماید که مقاومت دستور الهی است. اگر مقاومت کردید، قلّه‌ی حاکمیت دین خدا، حاکمیت حق، حاکمیت عدل را فتح خواهید کرد. بنابراین استقامت مهم است. ایستادگی مهم است.^۱ با توجه به ویژگی‌های نهفته در مفهوم و ایده مقاومت، محور اصلی این لایه باور قلبی و جنبه شناختی و بینشی است. بدین‌سان باور عمیق به اثربخشی مقاومت، جریان‌سازی، جبهه‌سازی و نهادینه‌کردن گفتمان مقاومت در میان مردم، مولد قدرت ملی و عزت اسلامی است. از این‌رو جهاد در اسلام، در واقع کمک به ملت‌هایی است که پشت پرده سیاست‌های استعماری و استکباری و استبدادی قرار داده شده‌اند تا نور اسلام و هدایت به آنها نرسد. جهاد برای از میان بردن این موانع است. «وَمَا لَكُمْ لَّا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ» (نساء، ۷۵). (شما را چه شده که در راه خدا و [رهایی] مردان و زنان و کودکان مستضعف [که ستمکاران هرگونه راه چاره را بر آنان بسته‌اند] نمی‌جنگید؟). این احساس، مسئولیتی جهانی است (لک‌زایی، ۲۰۲۰: ۱۳۶). بنابراین مقاومت، واکنش طبیعی هر ملت آزاده و باشرف در مقابل تحمیل و زورگویی است؛ دلیل دیگری لازم ندارد. هر ملتی که برای شرف خود، برای هویت خود، برای انسانیت خود ارزش قائل است، وقتی ببیند یک چیزی را می‌خواهند به او تحمیل بکنند، مقاومت می‌کند، امتناع می‌کند، ایستادگی می‌کند.^۲ دیپلماسی مقاومت نیز جهاد و پایداری در عرصه نرم مقاومت است که توسط جامعه انقلابی و کارگزاران سیاست خارجی ظهور می‌یابد. رهبر معظم انقلاب می‌فرماید «آن روز که شما برای مردم بوسنی هرزگوین آن راهپیمایی عظیم را در خیابان‌های تهران و دیگر شهرهای کشور راه انداختید، خیال می‌کنید کسانی که جلّادان بوسنی هرزگوین محسوب می‌شوند و پشت سر آن جلّادان ایستاده‌اند، آن اجتماع عظیم را ندیدند؟! متأثر نشدند از این که ملت ایران چگونه با عزمی راسخ، در یک مسأله‌ی بین‌المللی ایستاده است».^۳ عزم راسخ و ایمان به نصرت قطعی مبارزان در راه خداست که زیرساخت دیپلماسی مقاومت محسوب می‌شود.

۱. بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۲/۰۶/۱۵.

۲. بیانات در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی(رحمة‌الله)، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴.

۳. بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۱/۰۶/۲۴.

۲. جهت‌گیری اسلامی و دیپلماسی انقلابی

انقلاب اسلامی و جامعه انقلابی دارای دیپلماسی انقلابی است. دیپلماسی انقلابی نشأت گرفته از گفتمان انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری است. ایده مقاومت اسلامی در راه اهداف الهی، موتور محرک اسلام‌گرایان در براندازی رژیم طاغوت بود و دیپلماسی مقاومت مهم‌ترین راهبرد مواجهه با نظام سلطه جهانی است. این مسئله ویژگی بنیادی انقلاب اسلامی نسبت به دیگر نهضت‌های سده اخیر بوده است که در آن بر استواری و رابطه متقابل عزم ملی و استقامت در برابر قدرت‌های بیگانه تأکید شده است. در واقع مقاومت به‌مثابه یک گفتمان در ذیل دال مرکزی گفتمان انقلاب اسلامی نمایان و معنا می‌گردد. چنان‌که رهبر معظم انقلاب در تعریف مقاومت می‌فرماید: «معنای مقاومت این است که انسان یک راهی را انتخاب کند که آن را راه حق می‌داند، راه درست می‌داند، و در این راه شروع به حرکت کند و موانع نتواند او را از حرکت در این راه منصرف کند و او را متوقف کند؛ این معنای مقاومت است»^۱. بر این اساس، این انقلاب، یک ساخت سیاسی سلطنتی را در هم شکست و مردم‌سالاری را جایگزین آن کرد؛ این انقلاب، یک نظام دست‌نشانده و ذلیل در مقابل قدرت‌ها را از میدان خارج کرد و یک نظام مستقل و متکی به عزت ملی را جایگزین آن کرد؛ این انقلاب، یک حکومت ضداسلام را از میدان خارج کرد، به جای آن یک حکومت اسلامی پایه‌گذاری کرد و بنا نهاد؛ این انقلاب، استبداد را به آزادی، بی‌هویتی روزافزون این ملت را به هویت ملی و به اعتماد به نفس تبدیل کرد؛ این انقلاب، یک ملت چشم‌دوخته‌ی به دست اجانب را به نیروی «ما می‌توانیم» مجهز کرد. اینها معجزه‌های این انقلاب عظیم و این تحول بزرگی است که امام بزرگوار در سطح کشور به‌وجود آورد^۲. مردم ایران به راستی بر این آیه شریفه مؤمن و پایمند بوده‌اند: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (الأحقاف، ۱۳). (کسانی که گفتند: «پروردگار ما الله است»، سپس استقامت کردند، نه ترسی برای آنان است و نه اندوهگین می‌شوند). انقلاب را مردمی انجام دادند که اهل استقامت، اهل ایستادگی بودند؛ زرهی پولادین از یاد خدا و از توکل به خدا بر تن خودشان پوشاندند و وارد میدان شدند^۳. «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» (عنکبوت، ۶۹). هرگاه این مجاهدت باشد، هدایت الهی هم هست^۴. بر اساس این منطق و تفکر توحیدی، انقلاب در همه مراحل آن مبتنی بر آموزه‌های مقاومت در اسلام و قرآن به پیروزی رسید و نمونه آن مقاومت در برابر استبداد رژیم شاهنشاهی، جنگ تحمیلی، شورش‌ها و تحرکات تجزیه‌طلبانه دشمن بوده است. معظم‌له با استناد به این آیه شریفه: «وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا» (جن، ۱۶). «ماء غدق» یعنی سیراب کردن از آب فروان و آب زلال که مفسرین می‌گویند کنایه از حل همه‌ی مشکلات زندگی است. اگر در این راه پافشاری کنید، استقامت کنید -استقامت یعنی منحرف نشدن- درست حرکت کنید، در

۱. بیانات در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی(رحمه‌الله)، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴.

۲. بیانات در مراسم سی‌وچهارمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۴۰۲/۰۳/۱۴.

۳. بیانات در دیدار با اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۲/۰۲/۲۵.

۴. بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۹/۱۱/۲۹.

همین طریق مستقیم حرکت بکنید، مسلماً مشکلات زندگی هم حل خواهد شد، گرفتاری‌ها برطرف خواهد شد، ضعف‌ها برطرف خواهد شد.^۱ در تفکر مقام معظم رهبری، امام خمینی(ره) مصداق عینی هسته مرکزی مقاومت در انقلاب اسلامی است: «آن چیزی که امام را در هیئت یک مکتب، یک اندیشه، یک تفکر، یک راه، مطرح کرد برای زمان خود و در تاریخ، خصوصیت ایستادگی، مقاومت، عدم تسلیم در مقابل مشکلات و موانع بود. در برابر طاغوت‌ها امام مقاومت خودش را به رخ همه‌ی دنیا کشید؛ چه طاغوت داخل در دوران مبارزات که خیلی‌ها خسته شدند، خیلی‌ها مشرف به ناامیدی شدند اما امام محکم ایستاد، امام بدون ذره‌ای عقب‌نشینی در راه مبارزه ایستاد؛ که این مال دوران قیل از پیروزی انقلاب بود. و بعد از پیروزی انقلاب هم فشارها از نوع دیگر و به صورت همه‌جانبه‌تر در مقابل امام ظاهر شد، اما امام باز هم اصل مقاومت را، ایستادگی را از دست نهد، امام حقیقتاً بسیاری از آیات قرآن را با همین ایستادگی خود و مقاومت خود معنا کرد. فرض بفرمایید این که قرآن می‌فرماید «فَلِذَاكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ» (شوری، ۱۵). تهدید و تطمیع و فریب در امام اثر نگذاشت؛ دشمن نمی‌توانست دستگاه محاسباتی امام بزرگوار را که به بینات دین مبین اسلام مکتبی بود، دچار اختلال بکند^۲» خاستگاه این رویکرد را مسئله محوری حضور فراگیر دین در حیات انسان شکل می‌دهد. مطابق این رویکرد «اسلام» بنا به ماهیت، کارکرد و آنچه شارع ارائه نموده، در تمامی زوایا و ابعاد حیات حضور دارد. نقش «الله» به عنوان شارع مقدس در این رویکرد محوری است و فرد، زمان و مکان می‌تواند به واسطه اتصال به الله مقدس گردد و انسان به مثابه موجودی مختار و مکلف، تمامی وجوه حیاتش در آن معنا می‌یابد (افتخاری، ۲۰۲۱: ۶۴). در این میان همچنین انقلاب اسلامی ایران توانست «آموزه‌های دینی» را به «تکلیف سیاسی» تبدیل کند. این امر انگیزه کنشگری نیروهای اجتماعی را ارتقا داد و از سوی دیگر توانست فرهنگ دینی و نیروی اجتماعی را به یگان‌های عملیاتی و مقاومتی در برابر دشمن تبدیل کند (پوستین چی، ۲۰۱۲: ۵۸). بنابراین مقاومت؛ روح پایدار و مقوم گفتمان انقلاب اسلامی ایران است که تاب‌آوری جمهوری اسلامی ایران را در مواجهه با انواع تهدیدات، چالش‌ها و بحران‌های ایجاد شده توسط دشمن ارتقا بخشیده است. این جامعه انقلابی نیازمند دیپلماسی انقلابی است که در دیپلماسی مقاومت تجلی می‌یابد. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «اگر ما برای جامعه‌ی انقلابی و اسلامی، به دیپلماسی انقلابی و اسلامی قائل هستیم، باید در درجه‌ی اول جهت‌گیری اسلامی حفظ شود و گستاخی و شجاعت در مقابل تهدیدهای دشمنان و قدرتهای بزرگ و نیز حاکمیت عقل و منطق بر تصمیم‌گیری‌ها و حرکات، مورد توجه قرار بگیرد. این، خط درست دیپلماسی است^۳». همچنین معظم‌له جهت غلبه بر چالش‌های فراروی دیپلماسی به مؤلفه بنیادین توکل به خداوند اشاره دارند و می‌فرمایند: بنابراین طبیعی است که شما یک چالش فوق‌العاده‌ای دارید؛ چالشی فراتر از چالش‌های متعارف

۱. بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۹/۱۱/۲۹.

۲. بیانات در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴.

۳. بیانات در دیدار مسؤولین وزارت امور خارجه و سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی خارج از کشور، ۱۳۶۸/۰۵/۳۱.

دیپلماسی که در عرصه‌ی دیپلماسی معمول است و همه جا هست. این موضع، احتیاج دارد به قوت قلبی، به عزم راسخی که جز با توکل به خدای متعال و اعتماد به قدرت الهی به دست نمی‌آید.^۱ ایشان در زمینه لزوم ارتباط با خداوند در میان دستگاه دیپلماسی می‌فرمایند: دستگاه دیپلماسی مهم است. عرصه‌ی دیپلماسی، عرصه‌ی مبارزه است؛ در این مبارزه باید قوی باشید. اگر می‌خواهید قوی باشید، ارتباط با خدا را مستحکم کنید؛ هم خودتان، هم خانواده‌تان. خانواده را مهم بشمرید؛ چه خانواده‌ی بزرگ دیپلماسی، چه خانواده‌ی شخصی خودتان.^۲

الزامات در سطح کارگزاری و رفتاری

الزامات سطح کارگزاری معطوف به آن دسته از ویژگی‌هایی است که عاملان یا کنشگران جهت نیل به هدف باید دارا باشند. عاملان دیپلماسی مقاومت در مرحله نخست با پیدایش دولت مقاومت معنا و مفهوم می‌یابد، دولتی که از ویژگی‌های آن انقلابی بودن و حفظ عزتمندی در مواجهه با طرف دیگری است.

۱. پیدایش دولت مقاومت

دولت مقاومت با قیام ملت ایران علیه ظلم پهلوی شکل گرفت. پیروزی انقلاب اسلامی؛ نتیجه مقاومت ملت ایران بود که به رهبری حضرت امام خمینی(ره) ضرورت پیگیری خط اسلام اصیل را دریافت و با جانفشانی‌های خود آن را به ثمر نشاند. شکستن ابهت و اقتدار ابرقدرت‌های جهانی با تجدید حیات سیاسی اسلام در جهان و حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش انقلاب اسلامی ایران، نشان از پیدایش ملت مقاومی است که مهم‌ترین ویژگی آن ابتناء حرکت خود بر اساس آموزه‌های قرآنی بوده است. «وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ» (آل عمران، ۱۲۶). کمک غیبی در میدان جنگ و در میدان چالش‌های سیاسی، در ایستادگی ملت‌هاست که به سراغ انسان می‌آید. اگر بایستید، کمک غیبی هم هست.^۳ «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ» (حج، ۴۰). (و خداوند کسانی را که یاری او کنند (و از آیینش دفاع نمایند) یاری می‌کند) امروز به برکت انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی ایران با عمل به آیه «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ» (انفال، ۶۰). نه تنها به خوبی قدرت دفاع از مرزهای میهن اسلامی را دارا است، بلکه به یکی از مؤلفه‌های اصلی امنیت و ثبات سیاسی منطقه تبدیل شده است و انقلاب اسلامی ایران، تحولاتی ژرف و بنیادین در ساختار سیاسی ایران و روابط خارجی آن به وجود آورده و با سقوط مستبدترین و فاسدترین نظام‌های وابسته به بیگانگان، حکومتی الهی-مردمی، مترقی و مستقل را به ارمغان آورده است.

۱. بیانات در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور ۱۳۹۰/۱۰/۰۷.

۲. بیانات در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور ۱۳۹۰/۱۰/۰۷.

۳. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه‌ی شعبان، ۱۳۸۴/۰۶/۲۹.

بر این اساس گفتمان مقاومت، مجموعه‌ای از ایده‌ها در گروه‌های مختلف اجتماعی است که هدف اساسی آن تولید نظام معنایی مبتنی بر فرهنگ اسلامی است که مقاومت در برابر گفتمان سلطه را در حوزه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بسط و گسترش می‌دهد. به‌طور کلی در گفتمان مقاومت، پدیده اسلام‌گرایی حاصل تقابل نیروهای گفتمانی برای معنادار کردن واقعیت اجتماعی است که با تولید دانش و صورت‌بندی معرفت معترض، در برابر هژمونی گفتمان رقیب قرار می‌گیرد (قلندری و محسنی، ۲۰۲۳: ۷۲). چنانچه رهایی‌بخشی، آزادی، عدالت و استقلال، مهم‌ترین پیام‌هایی هستند که در قالب گفتمان اسلام سیاسی در پارادایم و الگواره برخورد با سلطه از طریق ابزار و اندیشه مقاومت با پیروزی انقلاب اسلامی به جامعه داخلی و بین‌المللی مخابره و عرضه شده است (جوادی ارجمند و محمدی مصیری، ۲۰۱۹: ۳۶۳). در واقع ادبیات سیاسی انقلاب اسلامی بر نشانه‌هایی از مقاومت تأکید داشته است. مقاومت سیاسی در اندیشه دینی مربوط به موضوع دولت، حکومت و رفتار سیاسی بوده است (پوستین‌چی، ۲۰۱۲: ۵۹).

۲. دیپلماسی دولت مقاومت

دیپلماسی دولت مقاومت آمیخته با ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی و انقلابی است. این پیوستگی است که موفقیت‌های دیپلماسی مقاومت را به‌همراه دارد. مقام معظم رهبری می‌فرماید: این خطاست که ما خیال کنیم اگر به مبانی ارزشی خودمان پابند بمانیم، در عالم دیپلماسی عقب می‌مانیم؛ ابداً. در این دوره‌های مختلف، بوده‌اند کسانی در عرصه‌ی دولتی خودمان، در بخش‌هایی از دیپلماسی و غیردیپلماسی و حتی در بخش‌هایی از روحانیت خودمان، که در این مسائل تردید پیدا کردند که حالا پایبندی‌های ارزشی ما چقدر اجازه می‌دهد که ما در زمینه‌ی دیپلماسی موفق باشیم. نه، ما تجربه کردیم، دیدیم هر چه پابندی ما بیشتر باشد، هیبت جمهوری اسلامی در چشم طرف مقابل بیشتر خواهد شد؛ احترام جمهوری اسلامی در نظر طرف مقابل بیشتر خواهد شد. یک دوره‌ای بعضی از مسئولین خیال می‌کردند که اگر چنانچه در ملاقات‌های بین‌المللی خودشان حرف‌های آنها را برایشان تکرار کنند، خوب است. و همین کار را هم می‌کردند؛ می‌نشستند همان حرف‌هایی را که آنها صد سال است دارند می‌زنند، برای آنها دوباره تکرار می‌کردند. این، شما را پیش او سبک می‌کند؛ این نشان می‌دهد که شما از خودتان هیچ چیزی ندارید؛ در حالی که وقتی شما خودتان حرف دارید، خودتان مبنا دارید، بر روی مبانی خودتان می‌ایستید، بر روی تحلیل خودتان از حوادث و ترسیم آینده می‌ایستید، و بعد با قدرت حوادث را مدیریت می‌کنید، این شما را در چشم طرف مقابلتان تقویت می‌کند؛ و تقویت در چشم طرف مقابل، یکی از ابزارها و راه‌های پیروزی است.^۱ بنابراین «دیپلماسی دولت مقاومت» یعنی تسلیم زورگویی نشدن، تسلیم زیاده‌طلبی نشدن، در موضع اقتدار ایستادن. دولت مقاومت در موضع اقتدار قرار می‌گیرد. دولت مقاومت نه اهل تجاوز است، نه اهل سلطه‌طلبی و

۱. بیانات در دیدار سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور ۱۳۹۰/۱۰/۰۷.

دست‌اندازی به ملت‌ها و کشورها است، نه اهل فرو رفتن در لاک دفاعی و موضع انفعال است.^۱ چنانچه در این آیه شریفه آمده: «وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ» (ابراهیم، ۱۲). پیروزی، بدون مجاهدت، بدون حرکت، بدون خطرپذیری، امکان ندارد. خدای متعال وعده‌ی پیروزی بدون حرکت به هیچ کس نداده است. صرف مؤمن بودن هم کافی نیست؛ مجاهدت لازم است، صبر لازم است.^۲ «إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَسِيئَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا» (فتح، ۱۰). وقتی یک ملت راهی را آغاز کرد، رسیدن به نتایج، احتیاج دارد به استقامت در آن راه، به پیشرفت در آن راه، به متوقف نشدن میان راه، به قانع نشدن به دستاوردهای میانه‌ی راه.^۳ حمایت از گروه‌های اسلامی و انقلابی مانند مبارزان فلسطینی جهاد اسلامی و حماس و حزب‌الله و حشدالشعبی و جنبش انصارالله یمن از اهداف راهبردی دولت مقاومت اسلامی است. بنابراین دیپلماسی مقاومت می‌تواند در کشورهایی ظهور کند که از قابلیت فرهنگی خاصی برخوردار باشند و اندیشه مقاومت و واکنش نسبت به فضای اجتماعی نابرابر را در برخورد با فرایندهای تهدید مورد استفاده قرار دهند. در چنین فضای فکری و اندیشه‌ای، نظریه نظم نوین انقلابی در ضدیت با نظام سلطه جهانی در دیپلماسی مقاومت قرار می‌گیرد (قادری کنگاوری، ۲۰۲۲: ۳۴۳). دیپلماسی مقاومت به‌مثابه یک گفتمان، ذیل ابرگفتمان انقلاب اسلامی، شامل مجموعه عناصر و مؤلفه‌هایی است که دال مرکزی و متعالی آن «عزت اسلامی» است. عزت به سربلندی، سرافرازی، عظمت و ... معنی شده است و در معنای خاص آن یعنی شکست‌ناپذیری و حالتی که مانع مغلوب شدن انسان می‌شود (پورحسن و رکابیان، ۲۰۲۱: ۲۴۰). چنان‌که رهبر معظم انقلاب فرمودند: «امروز «اراده‌ی شکست‌ناپذیر» در فلسطین و همه‌ی منطقه‌ی غرب آسیا، جایگزین «ارتش شکست‌ناپذیر» صهیونیست شده است.

۳. عزتمندی در دیپلماسی مقاومت

دیپلماسی مقاومت، الگویی مبتنی بر عزت و اقتدار است. عزتمندی به معنای حفظ شأن، استقلال و هویت اسلامی در عرصه بین‌الملل و نفی هرگونه سلطه‌جویی و تحمیل قدرت‌های استکباری است. به فرموده رهبر معظم انقلاب؛ «عزت»، نفی «دیپلماسی التماسی چه در کلام و چه در محتوا» و پرهیز از چشم دوختن به حرف و تصمیم مقامات کشورهای دیگر است.^۴ این رویکرد در مقابل دیپلماسی سازش و انفعال و ناباوری و خودباختگی قرار دارد. عزتمندی در دیپلماسی مقاومت را می‌توان در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه سوم توسعه توسط رهبری انقلاب مشاهده نمود: «ادامه پرهیز از تشنج در روابط با کشورهای غیرمتخاصم، بهره‌گیری از روابط برای افزایش توان ملی، مقابله با افزون‌خواهی و اقدام متجاوزانه در روابط خارجی، تلاش

۱. بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه‌السلام) ۱۳۹۶/۰۲/۲۰.

۲. بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۱/۰۳/۲۹.

۳. بیانات در اجتماع مردم کنگاور، ۱۳۹۰/۰۷/۲۷.

۴. دیدار مسئولان وزارت امور خارجه و سفیران جمهوری اسلامی ایران با رهبر انقلاب، ۱۴۰۲/۰۲/۳۰.

برای رهایی منطقه از حضور نظامی بیگانگان، مقابله با تک قطبی شدن جهان، حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف، تلاش برای ایجاد نزدیکی بیشتر میان کشورهای اسلامی و تلاش برای اصلاح ساختار سازمان ملل^۱. این موارد بیانگر کنشگری فعال به همراه پایداری و عزتمندی برای ملت انقلابی و امت اسلامی است که در عرصه دیپلماسی مقاومت امکان‌پذیر است. حضور اثرگذار و جهت‌بخش در رویدادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، تقویت متحدان و توسعه عمق راهبردی، برخورداری از هوش و مهارت دیپلماتیک در شناخت فرصت‌ها و مدیریت بحران، عزتمندی در دیپلماسی مقاومت را به همراه دارد.

درس‌طرح راهبردی و عملیاتی

دیپلماسی مقاومت و کنشگری فعال برای نیل به اهداف خود دارای راهبردهای ترکیبی و هوشمند است که ناظر بر سطوح قدرت نرم و سخت است و در صحنه عمل از تحرک و پویایی بالایی برخوردار است و چالش‌های فرارو، آن را از کنشگری باز نمی‌دارد. مهم‌ترین راهبردهای آن را می‌توان به صورت زیر بیان نمود:

۱. **راهبرد میدان - دیپلماسی:** دین اسلام جنگ را پدیده‌ای قانون‌مند و هدف‌دار می‌داند که در راستای تحقق اهداف انسانی و الهی، اقامه حق، حفظ کرامت انسانی و رسیدن او به سعادت و نیل به صلح و عدالت باشد که مهم‌ترین ایده مرکزی دیپلماسی مقاومت است (اسدی و ولی وند زمانی، ۲۰۲۳: ۱۸). رهبر معظم انقلاب در تفسیر آیه: «وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا» (الفتح، آیات ۲۳-۲۲). می‌فرمایند: ملت‌هایی که فکری دارند، هویتی دارند، انگیزه‌ای دارند، متکی به خدا هستند، متوکل علی‌الله هستند، می‌ایستند و خدای متعال به آنها کمک خواهد کرد. این سنت الهی است؛ اگر مسلمان‌ها بایستند، بر همه‌ی سازوبرگ قدرت‌های طاغوتی و مستکبر پیروز خواهند شد. در مقابل دشمن، «عقب‌نشینی» مشوق دشمن است؛ در مقابل دشمن، «ایستادگی» موجب عقب‌رفت دشمن است^۲. و همچنین در آیه دیگر آمده است: «فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (آل عمران، ۱۷۰). معظم له می‌فرماید: «ادیات جنگ، به طور کلی ادبیات بشارتی است. خوف و حزن دو آفت بزرگ است برای یک ملت، برای یک جماعت، برای یک انسان، ترس و اندوه دو آفت بزرگ است^۳. و اگر در قضیه‌ی فلسطین از روز اول، دولت‌های اسلامی محکم می‌ایستادند و مقاومت می‌کردند، قطعاً امروز وضع منطقه‌ی غرب آسیا، منطقه‌ی ما، وضع دیگری بود؛ امروز ما قدرتمندتر بودیم، متحدر بودیم و از جهات گوناگون، امروز وضعمان بهتر بود^۴. به کارگیری و استفاده هوشمندانه از منابع و ظرفیت‌های دفاعی و نظامی

۱. ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه سوم توسعه، ۱۳۷۸/۰۲/۳۰.

۲. بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام) ۱۳۹۷/۰۴/۰۹.

۳. بیانات در ارتباط تصویری با شرکت‌کنندگان در آئین تجلیل از پیشکسوتان دفاع مقدس، ۱۳۹۹/۰۶/۳۱.

۴. بیانات در دیدار با مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۴۰۱/۱۱/۲۹.

در دیپلماسی مقاومت نقش مهمی در بازنمایی قدرت جبهه مقاومت، تعاملات دفاعی و توان رزمی آنان در مواجهه با ناامنی‌ها، تهدیدات محیط پیرامونی، مبارزه با تروریسم و جنگ‌افروزی دشمن دارد. اقدامات سخت‌افزارانه با هدف ایراد آسیب یا نابودسازی عامل تهدیدگر و یا منابع در اختیار او، طراحی و عملیاتی می‌شود. ویژگی بارز مقاومت سخت‌افزارانه عینیت و ظهور آن است که اراده و انگیزه مقاومت را به صریح‌ترین وجه منتقل می‌سازد و از طریق تضعیف توانمندی و یا نابودی منابع قدرت در اختیار مهاجم، سعی در مهار، تسلیم و یا شکست مهاجم دارد (افتخاری، ۲۰۲۱: ۴۴۱).

۲. راهبرد نرمش قهرمانانه: راهبرد دیگر دیپلماسی مقاومت مبتنی بر نرمش قهرمانانه است که مقام معظم رهبری آن را تبیین نمودند ایشان در این زمینه می‌فرمایند: «ما تعبیر "نرمش قهرمانانه" را به‌کار بردیم؛ یک عده‌ای آن را به معنی دست برداشتن از آرمان‌ها و هدف‌های نظام اسلامی معنا کردند؛ بعضی از دشمنان هم همین را مستمسکی قرار دادند برای این‌که نظام اسلامی را به عقب‌نشینی از اصول خودش متهم کنند؛ اینها خلاف بود، اینها بدفهمی است. نرمش قهرمانانه به معنای مانور هنرمندانه برای دست یافتن به مقصود است؛ به معنای این است که سالک راه خدا -در هر نوع سلوکی- به سمت آرمان‌های گوناگون و متنوع اسلامی که حرکت می‌کند، به هر شکلی و به هر نحوی هست، باید از شیوه‌های متنوع استفاده کند برای رسیدن به مقصود. و مَنْ يُؤْلِهِمْ يَوْمَئِذٍ دَبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ؛ هرگونه حرکتی - چه حرکت به جلو، چه حرکت به عقب - مثل میدان رزم نظامی، باید به دنبال رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده باشد^۱. «معنای دیگر ویژگی [مهارت دیپلماتیک (استفاده به‌موقع و به‌جا از انعطاف و اقتدار)] نرمش قهرمانانه است که صلح امام حسن مجتبی علیه‌السلام پر شکوه‌ترین نمونه‌ی تاریخی آن به‌شمار می‌رود. نرمش قهرمانانه برخلاف برخی تفاسیر، معنای واضحی دارد که نمونه‌ی آن در مسابقه‌ی کشتی نمایان است در این مسابقه که هدف آن شکست دادن حریف است اگر کسی قدرت داشته باشد، اما انعطاف لازم را در جای خود به‌کار نگیرد قطعاً شکست می‌خورد اما اگر انعطاف و قدرت را به‌موقع مورد استفاده قرار دهد پشت حریف را به خاک می‌نشاند^۲. این روش ضمن برقراری توازن بین واقع‌گرایی و آرمان‌خواهی، قدرت مانور را برای نظام اسلامی فراهم و مانع تخاصم جاهلانه و سازش منفعلانه می‌شود. این تاکتیک سازمان‌یافته و سنجیده، سیاست خارجی را در عین ادب، شدید و سخت اجرا می‌کند و با شناخت دشمن و هنرمندی در مانور، راه پیروزی را با کمترین هزینه نشان می‌دهد (میرعرب، ۲۰۱۸: ۷۷).

۳. راهبرد بازدارندگی مؤثر: یک جنبه دیگر از دیپلماسی مقاومت معطوف به ایجاد بازدارندگی مؤثر است این سطح از راهبرد مانع از رفتار دشمن در ایجاد ناامنی، بحران و جنگ می‌شود. در یک دسته‌بندی الگوهایی

۱. بیانات در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور، ۱۳۹۲/۰۸/۲۹.

۲. دیدار مسئولان وزارت خارجه و سفرا و رؤسای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور با رهبر انقلاب،

۱۳۹۳/۰۵/۲۲.

که در آن مقاومت به مثابه بازدارندگی مدنظر است معطوف به الگوی مقاومت فعال است که بر محور اصل «بهترین مقاومت، داشتن موقعیت برتر است» شکل می‌گیرد.... همچنین تصویرسازی که در پی اصلاح تصویر «خود-دیگری-محیط است» به گونه‌ای که موجب آرامش و اطمینان در جبهه خودی و بازدارندگی در طرف مقابل می‌گردد (افتخاری، ۲۰۲۱: ۴۳۷).

در مقاومت باید منطق سیاست‌های مهاجم درست فهمیده شود، جبهه مقاومت می‌تواند با مدیریت زمان، مهاجم را به نقطه ضعفش نزدیک کرده و به این ترتیب با قراردادن آن در سرایشی افول، شانس پیروزی مقاومت را افزایش دهد (افتخاری، ۲۰۲۱: ۲۵۹). بر این اساس با شناخت طرف مقابل، تحولات درونی آن، داشتن اطلاعات دقیق از آن و تحلیل درست می‌تواند جبهه مقاومت را به سیاست و تصمیم‌های درست رهنمون سازد. از منظری دیگر راهبرد اتخاذ مواضع با ریسک پایین نیز می‌تواند مؤثر باشد. طرف مقابل از انواع ترفندها و تاکتیک‌ها و ابزارهای فناوری‌های به روز برای دستیابی به مقاصد خود استفاده می‌کند و دیپلماسی مقاومت هم برای رسیدن به اهداف خود و داشتن دست برتر لازم است از فنون و شیوه‌های پیشرفته دقیق و حساب شده منطبق بر منطق و عقل سلیم جهت مدیریت زمان و تغییرات شتابان با درایت هوشمندانه بهره گیرد و طرف مقابل را در وضعیت ضعف قرار دهد. به واقع نیروهای داخل محیط مقاومت در برابر نیروی مهاجم باید به چگالی بالایی برسند تا مهاجم نتواند در محیط داخلی مقاومت به آسانی نفوذ کند.

۴. **راهبرد تصویرسازی صریح و قاطع:** رهبر معظم انقلاب، «دفاع صریح، قاطع و واقعی از مظلوم» را از ویژگی‌های دیپلماسی ایرانی معرفی کرده و می‌فرمایند: «این خصوصیت در تمام سال‌های بعد از انقلاب، در دفاع از ملت و مبارزین فلسطینی و لبنانی و موارد مشابه دیگر، جلوه داشته است»^۱. بنابراین تلاش برای تصویرسازی ایجابی از فعالیت‌ها و کارکردهای خود به منظور متقاعدسازی افکار عمومی بین‌المللی در زمینه مشروعیت اقدامات مقاومتی و بهره‌برداری از فرصت‌ها و تلاش بهتر برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی با توجه به نظم منطقه‌ای با هدف افزایش ضریب امنیتی و کاهش تهدیدهای پیرامونی و محیطی که از اولویت‌ها و اهداف اصلی آن مبارزه با رژیم صهیونیستی و آزادسازی فلسطین است (دهشیری و حسینی فهرجی، ۲۰۱۹: ۲۸). یکی از راهبردهای موثر دیپلماسی مقاومت محسوب می‌شود. در این راستا شناخت متغیرها، پیشران‌ها و گویه‌های مؤثر بر آینده محور مقاومت از جمله جنگ‌شناختی و ایجاد تصویر ذهنی واقعی از اهداف خودی، لازم و ضروری است (رضاداد، ۲۰۲۱: ۱۹۷). از این منظر دیپلماسی مقاومت از جنس شناخت واقعیت‌ها، تصویرسازی واقع بینانه از استحکام درونی و قابلیت‌های ذاتی مقاومت به منظور مقابله با تهدیدها و نیل به اهداف مقاومت می‌باشد.

۱. بیانات در دیدار با مسئولان وزارت خارجه و سفرا و رؤسای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور، ۱۳۹۳/۰۵/۲۲.

در سطح کارآمدی و اثربخشی

کارآمدی^۱ معمولاً همراه با کارایی^۲ استفاده می‌شود و با اثربخشی (میزانی که یک اقدام یا فعالیت به هدف پیش‌بینی شده خود می‌رسد) و تقریب به هدف هم معنی گرفته می‌شود. و گاهی به معنای میزان موفقیت در تحقق هدف‌ها و یا انجام مأموریت بیان شده است (اخوان نیلچی و کشاورز شکری، ۲۰۲۱: ۲۰۴). دیپلماسی مقاومت هوشمندانه و فعال می‌تواند دستاوردهای بسیار مهم سیاسی، اقتصادی، انسانی و اجتماعی به همراه بیاورد که با هیچ حرکتی از جمله جنگ‌های پرهزینه و پرخطر نیز حاصل نمی‌شود و این واقعیت نشان‌دهنده وزن و جایگاه دیپلماسی مقاومت در نیل به اهداف حیاتی و سرنوشت‌ساز است.

۱. محقق شدن جبهه متحد اسلامی

دیپلماسی مقاومت دارای اهداف متعددی است که مهم‌ترین آن را می‌تواند تحقق یافتن جبهه متحد امت اسلامی در برابر نیروهای مداخله‌گر خارجی دانست. رهایی از وضعیت تحت سلطه کشورهای اسلامی مستلزم سطح بالایی از قدرت است که در اتحاد ملل مسلمان نهفته است. میراث مشترک اسلامی، موقعیت جغرافیایی و وزن ژئوپلیتیکی کشورهای مسلمان به‌عنوان مزیت رقابتی قدرت می‌تواند نقش بسزایی در انسجام و اتحاد ملل اسلامی، همکاری‌های اقتصادی و تجاری داشته باشد. ائتلاف‌سازی، نهادسازی و مدیریت امنیت منطقه‌ای، چندجانبه‌گرایی و دفاع دسته جمعی از موارد راهبردی در بهره‌گیری از قدرت ژئوپلیتیکی و نهادی است. آنچه مسلم است دیپلماسی مقاومت دارای مکانیزم‌های گسترده‌ای در ایجاد ائتلاف و اتحاد امت اسلامی است. رهبر معظم انقلاب در دیدار با مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی فرمودند: «حقیقتاً امروز دنیای اسلام احتیاج دارد به نقاطی که آنها را به هم وصل می‌کند و متصل می‌کند و از آنها یک واحد فعال و کارآمد می‌سازد. دنیای اسلام دنیای بزرگی است. ما مسلمان‌ها، هم جمعیت زیادی هستیم، هم در جغرافیای دنیا در نقطه‌ای حساسی هستیم، هم از لحاظ ثروت طبیعی دنیا جزو کشورها و مجموعه‌های ثروتمند دنیا هستیم؛ اگر دنیای اسلام بخواهد از این موقعیت‌های حساس استفاده کند، احتیاج دارد به یک اقدام اساسی و آن، اتحاد است؛ اتحاد دنیای اسلام. از حقوق مظلومان دفاع کنیم. امروز بخشی از دنیای اسلام بشدت مجروح است؛ فلسطین مجروح است، لبنان مجروح است. جمهوری اسلامی دست خود را به سمت همه‌ی دولت‌های اسلامی دراز کرده، خود را با آنها برادر می‌داند»^۳. از سوی دیگر تا زمانی که درک مشترک از دشمنی قدرت‌های بیگانه حاصل نشود امکان رسیدن به ائتلاف و اتحاد وجود ندارد. مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرمایند: دشمنان اتحاد مسلمین آن کسانی هستند که اگر کشورهای اسلامی و دولت‌های اسلامی با هم متحد بشوند، آنها ضرر می‌بینند، نمی‌توانند دست‌اندازی کنند، دست‌درازی کنند، غارتگری کنند، مشکل پیدا می‌کنند؛ [دشمنان اتحاد مسلمین] آنها هستند. البته کشورهای

1. Effectiveness
2. Effectivity

۳. بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۴۰۴/۰۱/۱۱.

اسلامی دایره‌ی وسیعی دارند؛ حالا من همین منطقه‌ی خودمان -غرب آسیا و شمال آفریقا- همین منطقه‌ی محدود را عرض می‌کنم. اگر کشورهای همین منطقه با هم متحد باشند، کدام قدرت بین‌المللی است که دیگر نمی‌تواند زورگویی بکند، نمی‌تواند دزدی بکند، نمی‌تواند در امور داخلی و خارجی کشورها دخالت بکند؟ آن قدرت کیست؟ آمریکا؛ معلوم است دیگر^۱.

همچنین رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «..... استعمارگران غربی که حالا ثروتی هم پیدا کرده بودند و با غارت کشورهای استعمارزده توانایی‌هایی هم پیدا کرده بودند، از لحاظ علمی هم جلو رفته بودند و سلاح پیشرفته هم داشتند، روی منطقه‌ی غرب آسیا توجه ویژه‌ای پیدا کردند. به خاطر همین توجه هم بود که رژیم غاصب صهیونیستی را در این منطقه به‌وجود آوردند؛ این رژیم غاصب را به‌عنوان پایگاه غرب -اول پایگاه اروپا و بعد هم پایگاه آمریکا- در این منطقه قرار دادند برای این که بتوانند به منطقه مسلط باشند، هر کار می‌خواهند بکنند، کشورها را به جان هم بیندازند، جنگ درست کنند، تحمیل کنند، توسعه بدهند، غارت کنند؛ اصلاً رژیم صهیونیستی را برای این به‌وجود آوردند. پس روی این منطقه یک نظر ویژه‌ای داشتند»^۲.

۲. دستیابی به ذهنیت و گفتمان مشترک

مهم‌ترین حلقه ارتباطی میان امت اسلامی، دین مشترک و کتاب مشترک و قبله واحد است. این ذهنیت مشترک با تکیه بر ارزش‌های اخلاقی و انسانی، مردم سالاری دینی، بیداری اسلامی به امت اسلامی هویت بخشیده و ساختار قدرت نرم مبتنی بر اسلام را بنا نهاده است. قدرت مشروع و به حق نیروهای مقاومت در برابر قدرت سلطه به گفتمان مشترک نیاز دارد که بخشی از فرایند آن لازم است به‌وسیله دیپلماسی مقاومت صورت گیرد. در این فرایند دو رویکرد ایستادگی و سازش در تقابل به یکدیگر وجود دارند. گفتمان ایستادگی در گرو طرد منطقی رویکرد سازش در روند دیپلماسی است. در این زمینه رهبر معظم انقلاب با استناد به این آیه شریفه می‌فرماید: «فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ أَعْمَالُكُمْ» (محمد، ۳۵). هزینه‌ی تسلیم شدن به‌مراتب بیشتر از هزینه‌ی مقاومت کردن و ایستادگی کردن است. به، ایستادگی کردن ممکن است هزینه‌ای داشته باشد، اما دستاوردهای بسیار بزرگی دارد که صدها برابر آن هزینه برای ملت‌ها ارزش دارد؛ اما تسلیم شدن در مقابل دشمن عنود و لجوج و خبیث، جز لگدمال شدن، جز ذلیل شدن، جز بی‌هویتی شدن هیچ اثری ندارد؛ این را بایستی همه بدانند^۳. همچنین رهبر معظم انقلاب در تشریح شروط و لوازم دیپلماسی موفق، بر ضرورت تعیین دقیق و صریح هدف‌ها تأکید نموده و می‌فرماید: برخی اهداف آرمان‌های بزرگ و ملی هستند، برخی راهبردی و منطقه‌ای به‌شمار می‌روند و بعضی دیگر مقطعی و موضعی هستند که این اهداف در همه سطوح باید دقیقاً مشخص باشد تا همه‌ی عناصر فعال در دیپلماسی در ستاد و صف، وظایف خود را بخوبی بدانند. ایشان در تبیین مفهوم «صلاحیت‌های دیپلماتیک»،

۱. بیانات در دیدار مسئولان نظام، سفرای کشورهای اسلامی و میهمانان کنفرانس وحدت، ۱۴۰۲/۰۷/۱۱.

۲. بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵.

۳. بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)، ۱۳۹۷/۰۴/۰۹.

عناصری همچون «هوش و مهارت دیپلماتیک»، «انعطاف در جای لازم»، «نفوذ ناپذیری در مواقع ضروری» و «پابندی صادقانه و عمیق به اهداف» را مورد اشاره قرار داده و در تبیین هوش دیپلماتیک می‌فرمایند: این ویژگی انسان را قادر می‌سازد اهداف و حرکات طرف‌های مقابل را در مذاکرات و تعاملات پیش‌بینی کند و حرکات خود را با توجه به آنها، برنامه‌ریزی و عملیاتی سازد^۱.

نتیجه‌گیری

مقاومت در راه اهداف الهی، اصل اساسی در اندیشه انقلاب اسلامی است و دیپلماسی مقاومت دارای خاستگاه قرآنی است که ریشه در سیره پیامبر اکرم(ص) و امامان معصوم(ع) دارد. در اندیشه رهبر معظم انقلاب، جوهره‌ی دیپلماسی مقاومت مبتنی بر توحید و ارزش‌های الهی است که به‌عنوان دال مرکزی، سایر دال‌ها در پیوند با آن معنا می‌یابد و ساختار نظری و عملی آن را به‌وجود می‌آورد. معظم‌له با استناد به این آیه شریفه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ» (محمد، ۷). عمل به تکلیف را شرط تحقق وعده‌های الهی در مورد پیروزی مؤمنان می‌داند و امت مسلمان و دولت‌های اسلامی را به این مؤلفه‌ی راستین و امیدبخش نوید می‌دهند. تحقق اهداف دیپلماسی مقاومت نیز در گروه بایسته‌هایی است که می‌توان آنها را با استفاده از بیانات مقام رهبری در چهار سطح بیان نمود. الزامات سطح بنیادین و بینشی که ناظر به ماهیت دیپلماسی مقاومت یعنی توحید محوری و باور به حاکمیت و نصرت‌الهی و جهت‌گیری اسلامی دیپلماسی انقلابی است. بایسته‌های سطح کارگزاری و رفتاری که دربرگیرنده پیدایش دولت مقاومت پس از انقلاب اسلامی به‌عنوان مهم‌ترین کارگزار دیپلماسی مقاومت و داشتن کنشگری مؤثر بر اساس اقتدار و عزتمندی است. در سطح راهبردی دارای راهبردهای میدان - دیپلماسی، نرمش قهرمانانه، بازدارندگی مؤثر و تصویرسازی صریح و مصمم است و در سطح کارآمدی و اثربخشی دستیابی به جبهه متحد اسلامی و ذهنیت و گفتمان مشترک را اثر بخش و نافذ در غلبه بر مشکلات می‌داند.

References

The holy Quran

The Constitution of the Islamic Republic of Iran.

– Akhan nilchi, nafiseh; Keshavarz shkari, abbas (2021). “The Model for Measuring and Evaluating the Efficacy of the Islamic Revolution” , Scientific Quarterly of Islamic Revolution Research, Vol. 10, No. 54: 201-234. (In Persian)

– Asadi, Majid; Valivand Zamani, Hossein (2023). “A Comparative Study of the Purpose of War and Defense in Islamic and Christian Military Thought”, Military Management Quarterly, Vol. 23, No. 2: 1-24. (In Persian)

۱. بیانات در دیدار مسؤولین وزارت امور خارجه و سفرا و رؤسای نمایندگی‌های سیاسی خارج از کشور، ۱۳۶۸/۰۵/۳۱.

- Darghahi, Mehdi (2023). “The Nature of Resistance Strategy in the Thought of the Supreme Leader and Analysis of Its Rational Foundations from the Perspective of Political Jurisprudence”, *Islamic Government Quarterly*, Vol. 28, No. 2, 27-46. (In Persian)
- Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal; Khormashad, Mohammad Bagher; Rastegari, Mohammad Hossein (2015). “The Key Components of the Cultural Diplomacy of the Islamic Republic of Iran”, *Journal of Islamic Revolution Studies*, Vol. 9, No. 32, 3-24. (In Persian)
- Dehshiri, Mohammad Reza; Hosseini Fahreji, Mojtaba (2019). “The Position of Palestinian Groups in the Islamic Republic of Iran's Diplomacy of Resistance”, *Palestine Strategic Discourse Quarterly*, Vol. 1, No. 2, 27-42. (In Persian)
- Eftekhari, Asghar (2021). *Resistance in Islam; Theory and Model*, Tehran: Imam Sadiq University. (In Persian)
- Ghadiri Kangavari, Ruhollah (2022). “The Theory of Revolutionary New Order in International Relations”, *Strategic Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2, 331-368. (In Persian)
- Ghalandari, Yaqub; Mohseni, Hossein (2023). “The Role of Resistance Discourse in Regional Order-Making; Capacities and Challenges”, *Crisis Research Journal of the Islamic World*, Vol. 10, No. 4, 67-89. (In Persian)
- <http://farsi.khamenei.ir>.
- Javadi Arjmand, Mohammad Jafar; Mohammadi Misiri, Ali (2019). “The Origin of Resistance Thought in Iran”, *Islamic Politics Research Quarterly*, Vol. 7, No. 16, 362-385. (In Persian)
- Lakzaei, Reza (2020). “The Discourse of Resistance in the International Arena in the Thoughts of Ayatollah Khamenei with Emphasis on the Statement of the Second Step”, *Journal of Humanities Research*, Vol. 1, No. 13, 129-150. (In Persian)
- Mirarab, Farajullah (2018). “Analysis of Heroic Flexibility in the Islamic Resistance Strategy with Emphasis on the Thought of Imam Khamenei”, *Islamic Government Quarterly*, Vol. 25, No. 3, 77-100. (In Persian)
- Reza Dad, Darvish (2021). *Resistance and the Axis of Resistance; Theory and Practice*. Tehran: Institute for Cultural Studies and International Research of Contemporary Abrar. (In Persian)
- Sadeghzadeh, Mohammad Ali (2023). “The Role of the Supreme Leader in Explaining the Diplomacy of Resistance with Emphasis on the Defense Doctrine”, *Holy Defense Studies Quarterly*, Vol. 9, No. 1, 153-177. (In Persian)